

Сардак С. Е. Системний підхід до управління та розвитку суб'єктів господарювання / С. Е. Сардак // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2009. – Випуск 257. т. 1. – С. 160-164.

К.е.н. Сардак С. Е.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. У статті досліджено формування системного підходу в економіці. Надається характеристика систем та управління. Визначено основи системного розвитку суб'єктів господарювання.

Ключові слова: система, системний підхід, розвиток, трансформація, управління, суб'єкт господарювання.

І. Вступ. У сучасній світовій науковій літературі сформувалася певна парадигма дослідження складних предметів і явищ на основі системного підходу. Формування уяви про системи почалося ще в античності. Платон, Арістотель, Євклід, стоїки розроблювали системність знань стосовно упорядкованості та цілісності світу. Ці погляди щодо системності буття та використання принципу системності при дослідженнях отримали подальшого розвитку в працях Б. Спінози, Г. Лейбніца, К. Ліннея, Е. Кондільяка, І. Ламберта, І. Канта, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, К. Маркса, Ч. Дарвіна, А. Богданова, В. Вернадського, Т. Котарбинського, Л. Берталанфі і вже з середини 20-х рр. ХХ ст. термін "система" стає одним із ключових філософсько-методологічних і спеціально-наукових понять, а наприкінці 60-х – початку 70-х рр. в англійській і російськомовній філософській і системній літературі почав використовуватися термін "системний підхід", у межах якого зазначалася доцільність дослідження суб'єктів господарювання як систем [5]. Розгляд питань розвитку та управління протягом сучасного періоду здійснює широке коло вітчизняних науковців, таких як: В. Воронкова, А. Гальчинський, О. Грішнова, В. Колпаков, О. Кузьмін, Е. Лібанова, Л. Мельник, О. Мельник, С. Мочерний, В. Савченко, В. Савчук, О. Устенко, В. Яновчик і т.д. Але у зв'язку з

трансформацією світової економіки і її ускладненням, при дослідженні діяльності підприємців, підприємств, національних господарств та міжнародних організацій виникають труднощі теоретичного та практичного характеру, які обумовлені відсутністю уніфікації методологічної бази системного підходу та дискусійності щодо меж його застосування у суспільстві. Ця проблематика обумовлює необхідність подальших досліджень характеристик функціонування суб'єктів господарювання на основі системного підходу [9].

II. Постановка завдання. У сучасному науковому і технічному знанні розробка проблематики, пов'язаної з дослідженням суб'єктів господарювання, проводиться в рамках системного підходу, загальної теорії систем, різних спеціальних теорій систем, системному аналізі, що майже обов'язково використовуються у філософії, біології, екології, економіці, управлінні, соціології, політології, техніці, кібернетиці, системотехніці, синергетиці, теорії катастроф, термодинаміці нерівноважних систем тощо. Тому мета даної статті – визначення системних чинників і рушійних сил, які обумовлюють трансформаційні процеси та приводять до економічного розвитку суб'єктів господарювання, що є питанням актуальним для потреб сучасної наукової думки [1]. Для цього у статті використано такі методи: системний аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, порівняння, групування і моделювання.

III. Результати. За визначенням нової філософської енциклопедії, "Система – це сукупність елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним та утворюють певну цілісність, єдність" [5, с. 552]. Тобто система являє собою сукупність окремих частин, об'єднаних у ціле, що породжує нову якість, якої не мають частини, з яких складається система [6, с. 20–21]. І згідно з системною парадигмою будь-який суб'єкт господарювання можна розглянути у вигляді складної системи, а її трансформації у часі як системний розвиток, що обумовлюється управлінням. Відповідно під час розгляду будь-якого суб'єкта господарювання і визначення його характеристик функціонування необхідно проаналізувати:

- системне середовище (оточення суб'єкта господарювання у структурних рівнях суспільства);
- структуру системи (тобто склад і взаємозв'язок ресурсів та процесів внутрішнього середовища суб'єкта господарювання);
- управління системою (систему управління суб'єктом господарювання);
- розвиток системи (динаміку руху та результатів суб'єкта господарювання).

На нашу думку, на суб'єктів господарювання, як фізичних, так і юридичних осіб, можуть впливати різні середовища: особистісне середовище (потенціал окремої людини-працівника, його характер, мотиви, спрямування), сімейне середовище (група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом), індивідуально-групове середовище (друзі, знайомі за інтересами і хоббі людини, сусіди, працівники обслуговуючих організацій), наносередовище (робоче місце та виробниче оточення працівника), субмікросередовище (рівень створення товару, як готової продукції, що виводиться на продаж підприємством), мікросередовище (підприємства виробники, постачальники, споживачі, посередники, конкуренти), мезосередовище (регіони, товарні ринки, галузі), макросередовище (країна як цілісна господарська одиниця), мегасередовище (світова економіка в цілому, міжнародні економічні відносини, міжнародні організації, ТНК), метасередовище (глобальні загальносуспільні системи Світу: природна, біологічна, технологічна, економічна, соціальна та управлінська системи), космосередовище (міжпланетарне середовище Всесвіту) та Першооснови формування усіх середовищ та систем (Бог, як Вселенський Розум, творча енергія та рушійна сила, яка є вихідною формування усіх предметів і явищ природи) [2, с. 14; 6, с. 36; 8, с. 10; 9]. У сучасному світі внаслідок активної інформатизації суспільства усі ці вищенаведені середовища охоплюють будь-якого суб'єкта господарювання (як складну відкриту динамічну систему) та значною мірою визначають його розвиток.

Залежно від використання того чи іншого виду обліку структуру суб'єкта господарювання можна подати по-різному. В економіці виокремлюються управлінський (загальний, господарський, виробничий, екологічний та технологічний облік), податковий, фінансовий, бухгалтерський і статистичний обліки. Кожен із видів обліку передбачає різну термінологічну базу та індивідуально визначає структуру суб'єкта господарювання. На наш погляд, з позиції управління суб'єкта господарювання складаються з ресурсів і процесів. Ресурси постають допоміжними засобами та основними елементами, які має у своєму розпорядженні система та які використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку [8, с. 32]. Синтезуючи історичний підхід до управління суб'єктами господарювання з позиції сутності ресурсу та його участі у господарській діяльності, з точки зору управлінського обліку, ми пропонуємо таку класифікацію ресурсів: людські ресурси, речовинні ресурси, фінансові ресурси, неречовинні ресурси та часові ресурси [8, с. 35]. В управлінській практиці процесами вважають специфічно упорядковані сукупності робіт і завдань у часі й просторі, з указівкою початку і кінця та точним визначенням входів і виходів. На нашу думку, постійними і незмінними управлінськими процесами в господарській діяльності постають: постачання, основне виробництво, допоміжне виробництво, збут, маркетинг, виконавчо-організаційний процес та загальний менеджмент.

Управління суб'єктами господарювання постає впливом або цілеспрямованою дією яка здійснюється апаратом управління з метою змінити його стан або поведінку у зв'язку зі зміною обставин. Термін управління застосовується до різних систем: біологічних, технічних, соціально-економічних і т. д. Аналогом (синонімом) даного терміну виступає термін керування. Але у зв'язку з розвитком наукових знань, поділом праці та збільшенням суб'єктів господарювання у суспільстві почав виокремлюватися термін "менеджмент", який постав різновидом управління (керування) соціально-економічними системами на мікрорівні. У сучасному розумінні менеджмент означає цілеспрямований вплив на колектив працівників або

окремих виконавців менеджером (найманим керівником) з метою виконання поставлених завдань та досягнення визначених цілей. Відповідно менеджмент є різновидом управління, який стосується управління працівниками, котрі опрацьовують певні ресурси і процеси суб'єкта господарювання або управління ресурсами та процесами, які опрацьовуються працівниками. Менеджмент передбачає безпосереднє здійснення управлінської діяльності менеджерами, які функціонують у межах певної компетенції і повноважень та спрямований на максимально ефективно ведення господарювання. А управління суб'єктом господарювання в цілому почали здійснювати їх власники. Відповідно питання ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання та його сталого розвитку вирішують менеджери, а власники (бізнесмени, підприємці та утримувачі акцій) визначають перспективні сфери інвестування, створюють, розвивають, продають та ліквідують суб'єкти господарювання. А в окремих випадках (переважно в малому бізнесі) власник підприємства, здійснюючи управління може також працювати менеджером, або акціонер може працювати найманим працівником на “власному” підприємстві.

Розвиток означає вищий тип руху, зміни матерії і свідомості, перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового [5]; це незворотна, спрямована, закономірна зміна [6, с. 10]. Розвиток відбувається циклічно і хвилеподібно за схемою: прогрес – стагнація – регрес, а історична практика засвідчує, що невпинного, односпрямованого прогресу, лінійного розвитку в суспільстві не існує [7, с. 67–68]. В економічній літературі виокремлюють фази економічного циклу – фази циклічного розвитку економіки, основними з яких є: криза (зниження реального обсягу виробництва), депресія (“тупцювання” виробництва на місці), поживлення (відновлення економічного зростання), піднесення (вихід економіки на рівень, вищий за попередній) або пік (реальний обсяг випуску продукції досягає максимуму), дно (точка, в якій реальний випуск продукції досягає мінімального рівня), спад, або рецесія (скорочення загального обсягу виробництва) [3, с. 780]. Причому загальна лінія прогресивного розвитку може переплітатися зі змінами, які утворюють так

звані тупикові ходи еволюції, або навіть спрямовані в бік регресу. Форма розвитку може бути еволюційна (поступові кількісні та якісні зміни) або революційна (стрибкоподібні кількісні та якісні зміни). На наш погляд, розвиток суб'єкта господарювання відбувається завдяки зовнішньому впливу середовища й внутрішньому управлінню та наявній у людей властивості саморозвитку і самознищення, а закріплення результатів розвитку системи здійснюється завдяки самоорганізації системи. Фактично розвиток суб'єкта господарювання відбувається з одного боку, вимушено, а з іншого – внаслідок притаманних системі ознак і характеризується певною специфікою, структурою, джерелом, формами, спрямованістю.

Таким чином, системний підхід щодо характеристики та оцінювання суб'єктів господарювання передбачає необхідність урахування постійних трансформацій, які виникають через отримання певних "імпульсів" від його системного середовища, структури, управління та розвитку. За етимологічним змістом поняття "трансформація" – це перетворення, перевтілення, зміна вигляду, форми, властивостей чого-небудь [10, с. 47]. З позиції впливу на суб'єкт господарювання трансформацію можна визначити як процес заміни ознак одного господарського порядку подібними ознаками іншого порядку, наслідком чого є докорінне перетворення економічної системи в цілому. Сучасні трансформаційні процеси у суспільстві набули безперервного характеру, маючи форми одиночно-локальних, функціональних і міжсистемних трансформацій. Тому необхідно зауважити, що на початку ХХІ ст. характерною рисою функціонування суб'єктів господарювання буде домінування системного підходу і початок глобальної кластеризації суспільства, у яких трансформаційні процеси будуть обумовлені керованими міжсистемними чинниками.

IV. Висновки. Проведене дослідження щодо застосування системного підходу до управління та розвитку суб'єктів господарювання створює підґрунтя для визначення головних чинників, які обумовлюють їх системні та міжсистемні трансформації. Науковою новизною отриманих результатів є ранжування структурних рівнів суспільства, визначення структури суб'єктів

господарювання, а також удосконалення науково-методичних основ управління та розвитку, що надає можливість проведення подальших досліджень у напрямку вдосконалення концептуальних засад системного підходу.

Література:

1. Гальчинський А. Методологія складних систем / А. Гальчинський // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 4–18.
2. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К. : Знання, КОО, 2001. – 254 с.
3. Економічна енциклопедія : у трьох томах / редкол. : ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2001. – Т. 3. – 952 с.
4. Мочерний С. Людина та закони її розвитку / С. Мочерний, О. Устенко // Економіка України. – 2004. – № 10. – С. 17–26.
5. Новая философская энциклопедия : в 4 т. [состав. В. С. Степин и др.]. – М. : Мысль, 2001. – Т. III. – 692 с.
6. Основи стійкого розвитку : навч. посіб. / [Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Шевченко С. М. та ін.] ; за заг. ред. Л. Г. Мельника. – Суми : Університетська книга, 2005. – 654 с.
7. Світова економіка : підручн. / [Філіпенко А. С., Рогач О. І., Шнирков О. І. та ін.]. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2001. – 582 с.
8. Сардак С. Е. Управління персоналом: теоретичні аспекти та практичні здобутки : монографія / С. Е. Сардак, О. О. Третьяк. – Дніпропетровськ : СВІДЛЕР А. Л., 2008. – 154 с.
9. Тараненко І. В. Методологія системного дослідження конкурентоспроможності / І. В. Тараненко // Академічний огляд. – 2008. – № 2. – С. 12-23.
10. Трансформаційна економіка : навч. посіб. / [Савчук В. С., Зайцев Ю. К., Малий І. Й. та ін.] ; за ред. В. С. Савчука. – К. : КНЕУ, 2006. – 612 с.